

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Знайте Свої Права і Вмійте Їх Захистити

ЯК ЗАХИСТИТИСЯ В СУДІ ВІД ВПАДІ

Видання друге,
виправлене та доповнене

2003

ББК 67.9(4УКР)300.7
Т48

Ткачук Анатолій

Т48 Як захиститися в суді від влади?/ Упоряд. А.Ткачук. — 2-ге вид., випр. та допов. — К.: [Ін-т громад. сусп-ва], 2003. — 36с. — (Знайте свої права і вмійте їх захищати).
ISBN 966-7672-40-9

У цій роботі зроблено спробу досить просто показати на основі українського законодавства, як можна захищати свої права.

Адресовано широкому колу активних людей, представників місцевих громадських організації, правозахисних організацій та ін.

ББК 67.9(4УКР)300.7

Підготовлено на основі видання:

Аркадій Ніжнік, «Як захиститись в суді від влади?» 1999 року, підтриманого Фондом співробітництва Посольства Канади в Україні.

«The production of this booklet was made possible by financial support from the UK Department for International Development through the DFID Citizens Advice and Information Service Project in Ukraine»

Книга видана у рамках проекту з «Підтримки мережі громадських інформаційно-консультативних послуг», що реалізовується за фінансової підтримки Міністерства Великої Британії з питань міжнародного розвитку.

Загальновідомо, що не існує у світі держави, в якій взагалі не порушуються аніякі права громадян. Протягом життя особа вступає у правовідносини з відповідними державними органами, їх посадовими особами, тобто з державною владою. Звісно, жодний громадянин не застрахований від помилок влади, а іноді і свавілля. Для поновлення порушених прав існує декілька законних і незаконних засобів. «Останньою інстанцією» серед законних засобів поновлення порушених прав є суд, який здійснює правосуддя.

Якщо Ви вважаєте, що будь-яке Ваше законне право порушено представником влади, і Ви бажаєте поновити його законним шляхом, то цей інформаційно-консультативний poradnik, на думку авторів, стане Вам у нагоді.

Чи гарантовано в Україні право громадянина на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб?

За статтею 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Тут, варто нагадати, що закріплені у розділі II Конституції права та свободи людини і громадянина не є вичерпними, бо вони передбачаються також і іншими законами. А, оскільки норми Конституції України є нормами прямої дії, то звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (див. статтю 8 Конституції).

Що таке органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові та службові особи?

Перш за все слід мати на увазі, що за законодавством України під поняттям органи державної влади розуміються відповідні державні органи, які уповноважені законом на здійснення владних повноважень (стаття 19, 120 Конституції України тощо). Органами місцевого самоврядування є власне місцеві ради та їх виконавчі органи (частини 3 і 4 статті 140 Конституції). Повноваження цих органів здійснюються відповідними посадовими та службовими особами, які зобов'язані діяти в межах наданих їм законом повноважень чи покладених на них актами законодавства службових обов'язків.

Варто зазначити також, що названими органами можуть утворюватися в установленому порядку підприємства, установи та організації, на яких працюють відповідні посадові та службові особи. У зв'язку з цим, у відповідях на наступні питання буде розкрито також і можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності керівників підприємств, установ та організацій, інших посадових і службових осіб.

Як громадянин може реалізувати гарантоване Конституцією право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб?

Процесуальне законодавство України передбачає для громадян (громадян України, іноземців та осіб без громадянства) умовно кажучи «звичайний» та «спеціальний» порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб тощо. Принагідно зазначити, що в обох випадках громадянин оскаржує наслідки адміністративно-правових відносин, у яких він був учасником, а точніше об'єктом, а інколи і «жертвою» адміністративного (управлінського) впливу. Тобто зазначені види судового оскарження не є позовним провадженням у справах, що виникають із цивільних правовідносин.

При цьому варто пам'ятати, що закони та інші правові акти Верховної Ради України, акти Президента та Кабінету Міністрів України, правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим не можуть оскаржуватися до суду а ні в звичайному, а ні в спеціальному порядку, оскільки виключно Конституційний Суд України (КСУ) може здійснювати їх перевірку на відповідність Конституції України (стаття 150 Конституції України).

Хоча стаття 248-3 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) передбачає значно ширший перелік справ, що не підвідомчі судам: (Судам не підвідомчі скарги: на акти; що стосуються забезпечення обороноздатності держави, державної безпеки, зовнішньополітичної діяльності держави, збереження державної, військової і службової таємниці; акти і дії службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду, якщо законодавством встановлено інший порядок оскарження; акти і дії об'єднань громадян, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до їх внутріорганізаційної діяльності або їх виключної компетенції (стаття 248-3 ЦПК), але сьогодні ці норми не діють, оскільки суперечать Конституції України, а саме статтям 55, 124 і обмежують право особи на судовий захист та звужують коло правовідносин, що підлягає судовому захисту. Це встановлено рішенням КСУ від 23 травня 2001.

Що може оскаржуватися громадянином до суду у «звичайному» порядку?

За статтею 236 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК) суд розглядає справи:

1) по скаргах на неправильності в списках виборців та в списках громадян, які мають право брати участь у референдумі;

1-1) по скаргах на рішення і дії територіальної, окружної (територіальної) виборчої комісії по виборах депутатів і голів сільських, селищних, ра-

йонних, міських, районних у містах, обласних Рад та заявах про скасування рішення виборчої комісії про реєстрацію кандидата;

1-2) по скаргах на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, територіальної, дільничної виборчої комісії по виборах Президента України та заявах про скасування реєстрації кандидатом у Президенти України;

1-3) по скаргах на рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборів народних депутатів України;

1-4) по скаргах на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії;

1-5) по заявах про дострокове припинення повноважень народного депутата України у разі невиконання ним вимог щодо несумісництва депутатської діяльності з іншими видами діяльності;

2) по скаргах на дії органів і службових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень;

3) по скаргах громадян на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності;

3-1) по скаргах на рішення, прийняті відносно релігійних організацій;

3-2) за заявами прокурора про визнання правового акта незаконним;

3-3) по скаргах на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби;

4) про стягнення з громадян недоїмки по податках, самооподаткуванню сільського населення і державному обов'язковому страхуванню.

Суд розглядає й інші справи, що виникають з адміністративно-правових відносин, віднесені законом до компетенції судів. Із всієї сукупності перелічених справ найбільша їх кількість виникає за скаргами громадян на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності.

Як громадянинові оскаржити рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності?

Цим питанням присвячено Главу 31-А ЦПК.

Так, за його статтею 248-1 громадянин (слід розуміти громадян України, іноземців та осіб без громадянства) має право звернутися до суду (військовослужбовець - до військового суду) зі скаргою, якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу, юридичної або службової особи під час здійснення ними управлінських функцій порушено його права чи свободи.

Скаргу в суд може бути подано громадянином, його представником або на прохання громадянина - уповноваженим представником громадської організації, трудового колективу.

До суб'єктів, зазначених у частині першій цієї статті, рішення, дії або бездіяльність яких може бути оскаржено до суду (суб'єкти оскарження), належать: органи державної виконавчої влади та їх службові особи; органи місцевого самоврядування та їх службові особи; керівники установ, організацій, підприємств і їх об'єднань незалежно від форм власності; керівні органи і керівники об'єднань громадян, а також службові особи, які виконують організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські обов'язки або виконують такі обов'язки за спеціальними повноваженнями.

Слід мати на увазі, що предметом судового оскарження за статтею 248-2 ЦПК можуть бути як колегіальні, так і одноособові рішення, дії або бездіяльність суб'єктів оскарження, акти нормативного чи індивідуального характеру, у зв'язку з якими громадянин вважає, що:

- порушено або порушуються його права чи свободи;
- створено або створюються перепони для реалізації ним своїх конституційних прав чи свобод або що вжиті заходи щодо реалізації його прав є недостатніми;
- на нього покладено обов'язки, не передбачені законодавством або передбачені законодавством, але без врахування конкретних обставин, за яких ці обов'язки повинні покладатися, або що вони покладені не уповноваженими на це особою чи органом;
- його притягнуто до відповідальності, яку не передбачено законом, або до нього застосовано стягнення за відсутністю передбачених законом підстав або неправомочною службовою особою чи органом.

Суб'єкти оскарження несуть відповідальність за невиконання лише тих обов'язків, які були на них покладені законодавчими або іншими нормативними актами.

Отже, право на звернення зі скаргою до суду на підставі статті 55 Конституції України та статті 248-1 ЦПК мають лише фізичні особи, які вважають, що суб'єктом оскарження порушено їх особисті права і свободи.

Відповідно ж до статті 26 Конституції України іноземці та особи без громадянства, що перебувають в країні на законних підставах (іммігранти, особи, які в ній працюють, прибули на її територію в установленому порядку на певний час тощо), мають таке саме право на подання скарг, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, учасницею яких вона є.

Військовослужбовці відповідно до частини першої статті 248-1 ЦПК і статті 5 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» вправі оскаржити рішення, дії чи бездіяльність військових посадових осіб і органів військового управління, які порушили їх права або свободи, до військового суду з додержанням правил підсудності, передбачених частинами другою та третьою статті 123 ЦПК.

Виходячи зі змісту цих норм до військового суду можуть бути оскаржені також рішення, дії чи бездіяльність осіб, які не перебувають на військовій службі, але за посадою, яку вони займають в органах військового управління, уповноважені приймати рішення щодо прав і свобод військовослужбовців. Громадяни, звільнені з військової служби, вправі оскаржити рішення, дії чи бездіяльність військових посадових осіб і органів військового управління, які порушили їх права і свободи під час проходження ними військової служби, до районного (міського) або до військового суду на свій розсуд.

Неправомірні рішення, дії чи бездіяльність щодо військовослужбовців інших суб'єктів оскарження за загальними правилами частини другої статті 248-4 ЦПК оскаржуються до районного (міського) суду за місцезнаходженням суб'єкта оскарження.

Так, наприклад, до суду можуть бути оскаржені:

- відмова в оформленні паспорта для виїзду за кордон чи в продовженні терміну його дії або тимчасова затримка паспорта чи його вилучення;
- відмова в реєстрації акта громадянського стану;
- рішення місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування про введення не передбачених законом податків, зборів, інших обов'язкових платежів або про встановлення обмежень на вивіз товарів за межі адміністративно-територіальної одиниці тощо.

Зміст же скарги, яка викладається у довільній формі з додержанням загальних вимог статей 137 і 138 ЦПК, цілком залежить від конкретних обставин. З урахуванням особливостей порядку розгляду цих скарг, передбачених статтями 248-1 - 248-4 ЦПК, у них, зокрема, повинно бути зазначено, чиї та які саме рішення, дії чи бездіяльність оскаржуються, які конкретно права і свободи порушено, наведено правове обґрунтування останніх та запропоновано шляхи їх поновлення, а також вказано, чи подавалася така сама скарга вищестоящому в порядку підлеглості органу або посадовій особі, яку й коли відповідь отримано. До скарг, що не відповідають зазначеним вимогам, суддя може застосувати правила статті 139 ЦПК, а саме Суддя, встановивши, що:

- позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 137 і 138 ЦПК,
- або не оплачено державним митом, постановляє ухвалу про залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для виправлення недоліків.

Коли позивач відповідно до вказівок судді *у встановлений строк* виконає всі перелічені в статтях 137 і 138 ЦПК вимоги та сплатить державне мито, позовна заява *вважається поданою в день первісного її подання до суду*. Інакше заява вважається неподаною і повертається позивачеві, про що суддя постановляє мотивовану ухвалу.

Особливості оскарження актів нормативного характеру.

Як уже було сказано в попередньому параграфі, стаття 248-1 ЦПК надає право громадянину оскаржити рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування, якщо таке рішення порушує права та свободи громадянина, тобто ухвалення цим органом юридичного акту як разового так і нормативного характеру. Строк подання скарги до суду визначено в 2 місяці з моменту коли громадянин дізнався чи міг дізнатись, що його права порушені. Що стосується разового юридичного акту, то це цілком справедливо, адже саме цей акт стосується громадянина і тому він стає йому відомим достатньо швидко. Інша справа, коли мова йде про акт нормативного характеру, наприклад, Інструкція якогось державного органу стосовно спеціального питання. Візьмемо Інструкцію про прибутковий податок з громадян. Громадянин може не знати про існування такої інструкції багато років, аж до моменту необхідності сплатити податок. Ця ж Інструкція про прибутковий податок з громадян, затверджена Наказом ДПА N 12 від 21.04.93р., містить ряд норм, що не відповідають нормам Декрету Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» в частині ставок оподаткування доходів не за основним місцем роботи громадянина.

Декрет Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян»	Інструкція про прибутковий податок з громадян, затверджена Наказом ДПА N 12 від 21.04.93р.
Стаття 7. Ставки податку	7. Ставки податку
1. Прибутковий податок з сукупного оподатковуваного доходу громадян за місцем основної роботи (служби, навчання) обчислюється за такими ставками: (приведена таблиця ставок)	7.1. Прибутковий податок з сукупного оподатковуваного доходу громадян за місцем основної роботи (служби, навчання) обчислюється за такими ставками: (приведена таблиця ставок)
3. Із сум доходів, одержуваних громадянами не за місцем основної роботи та громадянами, які не мають постійного місця проживання в Україні, податок нараховується до джерел виплати за ставкою 20 процентів.	7.3. Із сум доходів, одержаних громадянами не за місцем основної роботи, та громадянами, які не мають постійного місця проживання в Україні, податок нараховується до джерел виплати за ставкою 20 відсотків. <i>Громадянам, які мають постійне місце проживання в Україні і одержали доходи не за місцем основної роботи, державними податковими інспекціями на підставі декларацій проводяться перерахунки податку з сукупного річного доходу за ставками, наведеними у пункті 7.1 цієї Інструкції. (Як бачимо Інструкція вимагає перерахування податку за ставками шкали, чого не має в Декреті)</i>

Якщо Ви протягом багатьох років працювали на одному місці роботи і Вам не доводилось подавати декларації про доходи до податкової, але, наприклад, в році 2001 у Вас з'явилися доходи ще й не за основним місцем роботи і Ви подали декларацію про доходи, відповідно до згаданого декрету. І тут виявиться, що з Вас спробують, відповідно до Інструкції, стягнути додатково певну суму податку. Незважаючи на те, що Ви тільки тепер дізнались про порушення ваших прав цією Інструкцією, суд відмовить Вам у взятті справи у провадження, оскільки з 1993 року пройшло надто багато часу. На жаль, практика таких звернень показує, що всі суди діють саме за такою логікою.

Що ж робити у цій ситуації? Адже ця справа не підвідомча Конституційному судові, а Державна податкова адміністрація, яка самостійно може скасувати свій акт чи внести до нього зміни не реагує на ваші доводи.

Залишається використати механізм звернення до Міністерства юстиції України, яке, відповідно до своєї компетенції, здійснює державну реєстрацію нормативних актів, без якої нормативний акт не є дійсним. Відповідно до частини 17 «Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» Міністерство юстиції може скасувати державну реєстрацію нормативно-правового акта. Те ж саме продубльовано і в Положенні про Міністерство юстиції України», затверджені Указом Президента України від 30 грудня 1997 року N 1396/97:

5. Міністерство, відповідно до покладених на нього завдань і повноважень, має право: ...

8) скасовувати рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, установ та організацій;

(Підпункт 8 пункту 5 в редакції Указу Президента N 934/2000 від 31.07.2000)

Порядок звернення до Мініюсту аналогічний до порядку звернення до будь-якого органу чи посадової особи і регулюється Законом «Про звернення громадян». У разі невмотивованої відмови Міністерства в судовому порядку можна оскаржувати факт відмови, а не сам нормативний акт.¹

---

¹ На час підготовки цієї книги розгляд скарги на бездіяльність Міністерства юстиції, щодо скасування державної реєстрації Інструкції ДПА «Про прибутковий податок з громадян» ще не завершено, тому підтвердження саме такої лінії поведінки при оскарженні нормативного акту ще не має, хоча, з точки зору юридичної логіки, такий підхід до вирішення справи є вірним. На жаль, відсутність чітких норм у процесуальному законодавстві щодо порядку оскарження нормативних актів не дозволяє громадянину ефективно захищати свої права у випадку, коли громадянин відчув на собі застосування незаконного по суті акту, через тривалий час після його ухвалення. (Примітка укладача другої редакції)

**Зразок скарги на неправомірні дії службових осіб,
що ущемляють права громадян**

До (назва суду, до якого подається заява) м. Києва

Михайленка Олексія Павловича,

який мешкає за адресою _____

відповідач: начальник Залізничного

РУ ГУ МВС України

в м. Києві Павлюк С.П., адреса _____

СКАРГА

15 січня 1995 року начальник Залізничного РУ ГУ МВС України у м. Києві Павлюк С.П. відмовив мені у видачі дозволу на придбання і зберігання мисливської рушниці.

Дії начальника районного управління Головного управління МВС України у м. Києві вважаю неправомірними, позаяк я подав усі документи, необхідні для видачі дозволу на придбання і зберігання мисливської рушниці, забезпечив умови для її зберігання; будь-які обставини, що перешкоджають безпечному користуванню та поводженню зі зброєю відсутні.

25 січня 1995 року я звернувся зі скаргою на ці дії до Головного управління МВС України у м. Києві, але відповіді у встановлений термін не одержав.

На підставі статті 248-І ЦПК України,

Прошу:

1. Zobov'язати начальника Залізничного РУ ГУ МВС України у м. Києві усунути допущене порушення мого права і видати мені дозвіл на придбання і зберігання мисливської рушниці.

2. У порядку підготовки справи до слухання витребувати матеріали по моїй скарзі від Головного управління МВС України у м. Києві.

Додаток:

1. Письмова відмова.
2. Письмові докази неправомірності дій службової особи.
3. Копія скарги.
4. Квитанція про сплату державного мита.

1 лютого 1998 року

Підпис

**Що потрібно пам'ятати при поданні скарги на рішення, дії
або бездіяльність державних органів, юридичних
чи службових осіб у сфері управлінської діяльності?**

Справи за скаргами на неправомірні рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження, в яких одночасно пред'явлено вимоги про стягнення заподіяної цими рішеннями, діями чи бездіяльністю матеріальної чи моральної

шкоди (стаття 56 Конституції України, стаття 25 Закону «Про звернення громадян»), розглядаються в порядку позовного провадження. У зв'язку з цим, згідно з вимогами частини 7 статті 248-6 ЦПК, суд, встановивши при розгляді скарги наявність спору про право, який розглядається в порядку позовного провадження, залишає скаргу без розгляду, у зв'язку з чим провадження у справі закінчується. У разі ж з'ясування цих обставин при поданні скарги суддя відмовляє в її прийнятті й роз'яснює заявнику його право на пред'явлення позову на загальних підставах, оскільки провадження в порядку, передбаченому главою 31-А ЦПК, не може бути розпочате. Про питання пред'явлення позову щодо стягнення заподіяної рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб матеріальної чи моральної шкоди йтиметься далі у відповідях на питання під пунктами 10 та 11.

При поданні скарги варто усвідомлювати те, що суб'єкти оскарження несуть відповідальність за невиконання лише тих обов'язків, які були на них покладено законодавчими або іншими нормативними актами.

Відповідно до статті 248-4 ЦПК скаргу може бути подано за власним розсудом громадянина безпосередньо до суду або до суду після оскарження до органу, службової особи вищого рівня по відношенню до того органу, службової особи, що постановили рішення чи здійснили дії або допустили бездіяльність. Виходячи з положень статті 55 Конституції України, правила, передбачені частиною 1 статті 16 Закону «Про звернення громадян» щодо подачі скарги на дії чи рішення суб'єкта оскарження вищому в порядку підлеглості органу або посадовій особі не позбавляють громадянина права одразу звернутися безпосередньо до суду. Як правило, громадяни усвідомлюючи фактор «відомчої зацікавленості» вищестоящих органів у розгляді скарги, звертаються одразу до суду. При цьому, скарга подається до суду за місцезнаходженням суб'єкта оскарження. З моменту подання скарги до суду зупиняється виконання оскарженого акта. У зв'язку з цим, суд повідомляє державний орган, юридичну чи службову особу про подання скарги не пізніше наступного дня після її прийняття.

Згідно зі статтею 248-5 ЦПК скаргу може бути подано до суду:

- у двомісячний строк, обчислюваний з дня, коли громадянин дізнався або повинен був дізнатися про порушення його прав чи свобод;
- у місячний строк з дня одержання громадянином письмової відповіді про відмову в задоволенні скарги органом, службовою особою вищого рівня по відношенню до того органу, службової особи, що постановили рішення чи здійснили дії або допустили бездіяльність, або з дня закінчення місячного строку після подання скарги, якщо громадянином не було одержано на неї письмової відповіді.

Пропущений строк для подання скарги може бути поновлено судом, якщо буде встановлено, що його пропущено з поважних причин.

Оскільки двомісячний і місячний строки на звернення зі скаргою до суду встановлено законодавством про цивільне судочинство (стаття 248-5 ЦПК), вони є процесуальними строками і на них поширюються правила статті 85 ЦПК. Тому скарга, подана після закінчення відповідного строку, залишається без розгляду, якщо суд за клопотанням заявника не знайде підстав для його поновлення.

Подання скарги до суду оплачується державним митом у розмірі, встановленому законом (зараз цей розмір відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про Державне мито» (уточнити) від 21 січня 1993 року складає -1 відсоток ціни позову, але не менше 3 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і не більше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порядок розгляду скарги судом та можливі наслідки такого розгляду.

Відповідно до статті 237 ЦПК розгляд справ за скаргами громадян на рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження провадиться за загальними правилами цивільного судочинства, з винятками і доповненнями, передбаченими в главах 30-32 ЦПК. Тому в цих справах мають застосовуватися строки підготовки справ до судового розгляду, встановлені статтею 146 ЦПК. (не більше як у семиденний строк, а у виключних випадках по складних справах цей строк може бути продовжений до двадцяти днів з дня прийняття заяви.)

Після прийняття скарги і проведення підготовки до судового розгляду справа згідно зі статтею 124-1, частиною 2 статті 237, статтею 248-6 ЦПК розглядається у десятиденний строк у відкритому судовому засіданні з участю заявника (громадянина, який подав скаргу) і службової особи, представника державного органу чи юридичної особи, рішення, дії або бездіяльність яких оскаржуються.

Якщо заявник або службова особа не можуть з'явитися до суду з поважних причин, справу може бути розглянуто з участю їх представників. Неявка в судові засідання з неповажних причин осіб, зазначених у частині першій статті 248-6, або їх представників не є перешкодою для розгляду скарги, проте суд може визнати їх явку обов'язковою.

У судовому засіданні можуть брати участь представники громадських організацій і трудових колективів.

Відмова представника громадської організації чи трудового колективу від скарги, поданої ними на прохання заявника, не є підставою для закриття провадження у справі, якщо заявник вимагає розгляду скарги по суті.

Якщо суд встановить, що особа, рішення чи дія якої оскаржуються, не працює на попередній посаді, він залучає до участі в справі службову особу, до компетенції якої входить вирішення питання про усунення порушення прав і свобод заявника.

Якщо при розгляді скарги буде встановлено, що державний орган чи юридична особа, рішення чи дії яких оскаржуються, припинили свою діяльність, суд залучає до участі у справі їх правонаступників, а за їх відсутності - орган, до компетенції якого входить вирішення питання про усунення порушення прав і свобод заявника.

Суд, встановивши при розгляді скарги наявність спору про право, який розглядається у порядку позовного провадження, залишає скаргу без розгляду і роз'яснює заявнику його право на пред'явлення позову на загальних підставах (стаття 248-6 ЦПК).

За результатами розгляду скарги суд постановляє рішення.

Встановивши при розгляді справи обґрунтованість доводів скарги, суд своїм рішенням визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними й одночасно визначає, яким шляхом мають бути поновлені права чи свободи. При цьому він зазначає, які норми права порушені та які конкретно дії повинні бути вчинені, наприклад:

- у разі необґрунтованої відмови в реєстрації автотранспортного засобу - зобов'язує посадову особу Державтоінспекції зареєструвати транспортний засіб за заявником;
- при необґрунтованій відмові в реєстрації акта громадянського стану - зобов'язує посадову особу органу РАГС провести відповідну реєстрацію;
- встановивши неправомірність рішення місцевих органів державної виконавчої влади або органів місцевого самоврядування про введення не передбачених законом податків і зборів, зобов'язує відповідний орган усунути допущені порушення.

Якщо оскаржувані рішення, дії було вчинено відповідно до закону, в межах повноважень державного органу, юридичної або службової особи і права чи свободи заявника не було порушено, суд постановляє рішення про відмову в задоволенні скарги.

При задоволенні скарги суд може допустити негайне виконання рішення.

Рішення суду по справі може бути оскаржено (стаття 248-7 ЦПК).

Витрати ж, пов'язані з розглядом скарги, включаючи й витрати для надання юридичної допомоги, а також витрати, пов'язані з поїздками, покладаються судом на заявника, якщо було постановлено рішення про відмову у задоволенні його скарги, або на державний орган, юридичну чи службову особу, якщо було постановлено рішення про задоволення скарги заявника (стаття 248-8 ЦПК).

Відповідно до статті 248-9 ЦПК рішення суду по скаргі надсилається не пізніше десяти днів після набрання ним законної сили відповідному державному органу, юридичній чи службовій особі для виконання, а також заявнику.

Про виконання рішення державний орган, юридична чи службова особа повідомляє суд і заявника не пізніше ніж у місячний строк з дня одержання рішення суду.

У разі невиконання рішення по справі державним органом, юридичною чи службовою особою у визначений строк винні в цьому особи несуть відповідальність згідно з Законом України «Про виконавче провадження». Навмисне невиконання службовою особою рішення суду або перешкоджання його виконанню тягнуть за собою кримінальну відповідальність згідно зі статтею 382 Кримінального кодексу України (стаття 248-10 ЦПК).

Як оскаржити дії органів і службових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень?

Взагалі питанням оскарження дій органів і службових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень присвячено главу 31 ЦПК і главу 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Перш за все варто зазначити, що судді районних (міських) судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, що за статтею 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КоАП) віднесені до їх компетенції. Прийняті ними постанови про накладення адміністративного стягнення є остаточними і оскарженню в порядку провадження в справах про адміністративні правопорушення не підлягають, за винятком випадків, передбачених законом (стаття 287 КоАП). Проте, справи про адміністративні правопорушення, не віднесені до відання судів розглядаються іншими органами, найменування яких містяться у главі 17 КоАП, і постанови яких про накладення адміністративного стягнення можуть оскаржуватися як у «звичайному» (відповідно до глави 31 ЦПК), так і «спеціальному» (відповідно до глави 24 КоАП) порядку.

Так, за статтею 244 ЦПК, постанова про накладення адміністративного стягнення, інша постанова органу (крім суду) чи службової особи у справі про адміністративне правопорушення у випадках, передбачених законодавством про адміністративні правопорушення, може бути оскаржена до суду особою, щодо якої винесено постанову, або потерпілим.

Скарга подається до місцевого суду за місцезнаходженням органу чи місцем роботи службової особи.

На постанову може бути подано скаргу протягом десяти днів з дня винесення постанови, а у разі, якщо постанова про даний вид адміністративного стягнення підлягала попередньому оскарженню до вищестоящего органу (вищестоящої службової особи) - протягом десяти днів з дня прийняття рішення

по скарзі останніми. У разі пропуску цього строку з поважних причин він може бути поновлений судом за заявою особи, щодо якої винесено постанову.

Особа, яка оскаржила постанову, звільняється від сплати державного мита.

На відміну від наведеного «загального» порядку оскарження, згідно зі ст. 288 КоАП можна оскаржити постанову іншого (крім суду) органу про накладення адміністративного стягнення до відповідного «вищестоящого» органу або до суду, рішення якого є остаточним.

Особливість цього «загального» порядку оскарження полягає в тому, що у передбачених законом випадках (їх наведено далі), постанову про накладення адміністративного стягнення спочатку можна та необхідно оскаржити до «вищестоящого» органу, а потім до суду, якщо рішення «вищестоящого» органу не задовольнить скаржника. Тобто, «вищестоящому» органу надається можливість виправити помилку підпорядкованого органу. Проте, цей порядок, у частині оскарження постанов про накладення адміністративного стягнення до «вищестоящого» органу, з прийняттям Конституції України дещо застарів, оскільки Основний Закон України (частина друга статті 55, частина друга статті 124 Конституції) гарантує громадянину, на наш погляд, пряме звернення до суду за захистом порушених прав. Однак, висновок про конституційність зазначеного «спеціального» порядку оскарження вправі зробити лише Конституційний Суд України.

Так, за ст. 288 КоАП, постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено:

- постанову адміністративної комісії - у виконавчий комітет відповідної ради або в районний (міський) суд, рішення якого є остаточним;
- рішення виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради - у відповідну раду або в районний (міський) суд, рішення якого є остаточним;
- постанову іншого органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення - у вищестоящий орган (вищестоящій посадовій особі) або в районний (міський) суд, рішення якого є остаточним.

Постанову про одночасне накладення основного і додаткового адміністративних стягнень може бути оскаржено за вибором особи, щодо якої її винесено, чи потерпілого в порядку, встановленому для оскарження основного або додаткового стягнення;

Скарга подається в орган (посадовій особі), який виніс постанову по справі про адміністративне правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України. Скарга, що надійшла, протягом трьох діб надсилається разом із справою органу (посадовій особі), правомочному відповідно до цієї статті її розглядати.

Особа, яка оскаржила постанову про адміністративне правопорушення, звільняється від сплати державного мита.

Зразок скарги на дії органів (службових осіб) у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень

До (назва суду, до якого подається заява) м. Києва

Кривенка Анатолія Івановича,

який мешкає за адресою _____

відповідач: адміністративна комісія виконавчого
комітету Московської районної ради м. Києва,

юридична адреса _____

СКАРГА

3 квітня 1995 р. постановою адміністративної комісії при виконавчому комітеті Московської районної ради м. Києва стосовно мене накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу розміром 640 гривень за порушення порядку зайняття підприємницькою діяльністю, передбаченого ст. 164 КоАП України.

Постанову адміністративної комісії про накладення штрафу вважаю незаконною; позаяк я продавав на ринку один власний килим, щоб за виручені кошти придбати для сім'ї продукти харчування та предмети одягу, це не є підприємницька діяльність.

На підставі статті 244 ЦПК України,

Прошу:

1. Постанову адміністративної комісії при виконкомі Московської районної ради м. Києва про накладення адміністративного стягнення стосовно мене скасувати і справу про адміністративне правопорушення закрити.

2. У порядку підготовки справи до слухання витребувати від адміністративної комісії при виконкомі Московської районної ради м. Києва матеріали про накладення стосовно мене адміністративного стягнення.

3. Викликати в судові засідання свідків:

Додаток:

1. Копія постанови про накладення адміністративного стягнення.

2. Копія скарги.

7 квітня 1998 року

Підпис

Як розглядаються скарги на дії органів і службових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень

Якщо скаргу на постанову про накладення адміністративного стягнення подано у «звичайному» порядку, то її розгляд судом здійснюється наступним чином.

Суддя, одержавши скаргу, повинен витребувати від відповідного органу чи службової особи справу про накладення адміністративного стягнення (стаття 245 ЦПК).

Згідно зі ст. 246 ЦПК скарга розглядається судом з викликом заявника і, в разі необхідності, представника органу чи службової особи, якими винесено постанову. Неявка їх в судові засідання не перешкоджає розглядові справи.

Суд повинен розглянути скаргу не пізніше як у десятиденний строк з дня її надходження.

Розглядаючи скаргу на постанову, суд перевіряє законність і обґрунтованість постанови, зокрема:

- чи накладено стягнення правомочним органом;
- чи є в діях особи, щодо якої винесено постанову, ознаки проступку, за який законом встановлено адміністративну відповідальність;
- чи в межах, встановлених законодавчим актом, що передбачає відповідальність за вчинене правопорушення, накладено стягнення;
- чи не закінчився строк давності для застосування стягнення;
- чи враховано при визначенні заходу адміністративного стягнення характер вчиненого проступку, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність (стаття 247 ЦПК).

Залежно від встановлених обставин, відповідно до статті 248 ЦПК суд постановляє одне з таких рішень:

- про відмову в задоволенні скарги, якщо постанова у справі про адміністративне правопорушення є законною і обґрунтованою;
- про скасування постанови і направлення справи про адміністративне правопорушення на новий розгляд, якщо органом чи службовою особою, що її постановили, не були з'ясовані обставини, які мають значення для справи, та якщо справа закрита всупереч закону, або про направлення справи на розгляд правомочного органу чи службової особи, якщо постанову було винесено неправомочними органом чи службовою особою;
- про скасування постанови і закриття справи про адміністративне правопорушення, якщо встановлено обставини, які відповідно до закону виключають провадження у справах про адміністративні правопорушення;
- змінює стягнення в межах, передбачених законодавчим актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено, якщо його було визначено без дотримання цих меж або загальних правил накладення стягнень за адміністративне правопорушення.

Рішення районного (міського) суду по скаргі на постанову у справі про адміністративне правопорушення є остаточним і оскарженню в касаційному порядку не підлягає (стаття 290 ЦПК). Його можна опротестувати в порядку нагледу на загальних підставах (глава 42 ЦПК). Копію рішення в цих справах суд повинен надіслати органу чи службовій особі, постанова яких оскаржувалась.

Якщо ж скаргу на постанову про накладення адміністративного стягнення подано у «спеціальному» порядку, то її розгляд «вищестоящим» органом або судом здійснюється так.

Скарга і протест на постанову по справі про адміністративне правопорушення розглядаються правомочними органами (посадовими особами) в десятиденний строк з дня їх надходження, якщо інше не встановлено законами України. *(Стаття 292 із змінами, внесеними згідно з Законом N 2342-III від 05.04.2001)*

При цьому, згідно зі статтею 293 КоАП орган (посадова особа) при розгляді скарги на постанову по справі про адміністративне правопорушення перевіряє законність і обґрунтованість винесеної постанови і приймає одне з таких рішень:

- залишає постанову без зміни, а скаргу або протест без задоволення;
- скасовує постанову і надсилає справу на новий розгляд;
- скасовує постанову і закриває справу;
- змінює захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено.

Якщо буде встановлено, що постанову винесено органом (посадовою особою), неправомочним вирішувати цю справу, то така постанова скасовується і справа надсилається на розгляд компетентного органу (посадової особи).

Постанову судді у справах про адміністративні правопорушення, передбачені частиною першою статті 41, статтями 41-1 - 41-3, 42-1 - 42-3, частиною першою статті 44, статтями 44-1, 46-1, 51 - 51-2, 85, 85-1, 88 - 88-2, 90, 91, 96-1, 98, 101-103, частиною першою статті 106-1, статтями 106-2, 107-1, частиною другою статті 112, статтями 121, 122, 122-1, 122-2, 123, 124, 130, 132, частиною третьою статті 133, статтею 146, частиною другою статті 154, частинами першою і третьою статті 156, статтями 157, 160, 160-2, 162, 164, 164-3, 164-5 - 164-13, 166-1 - 166-4, 166-7, 166-8, 173 - 174, 177-2, частиною третьою статті 178, частинами першою, другою і третьою статті 181, статтями 184 - 185-11, 186-2, 186-4 - 188-1, 188-13, 188-14, частиною першою статті 189-1, статтями 190, 191, 193, 195-1 - 195-4, 204-1, 212-2 цього Кодексу, а також постанови у справах про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, можуть бути скасовані або змінені за протестом прокурора самим суддею, а також незалежно від наявності протесту прокурора - головою вищестоящего суду.

Постанову начальника органу внутрішніх справ по справі про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173 КоАП, може бути скасовано або змінено за протестом прокурора самим начальником органу внутрішніх справ, а також незалежно від наявності протесту прокурора - начальником вищестоящего органу внутрішніх справ.

Скасування ж постанови із закриттям справи про адміністративне правопорушення (стаття 296 КоАП) тягне за собою повернення стягнених грошових сум, оплатно вилучених і конфіскованих предметів, а також скасування інших обмежень, зв'язаних з цією постановою. У разі неможливості повернення предмета повертається його вартість.

Відшкодування шкоди, заподіяної громадянину незаконним накладенням адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту або виправних робіт, провадиться в порядку, встановленому законом (*про це йдеться у відповідях на питання під пунктом 12*).

Чи може громадянин завдяки суду відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень?

Принагідно нагадати, що у відповідності до статті 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Питанням виконання зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди присвячено главу 40 Цивільного кодексу України (далі - ЦК).

Так, за статтею 442 ЦК шкода, заподіяна громадянину незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб при виконанні ними службових обов'язків у галузі адміністративного управління, відшкодовується на загальних підставах (відповідно до ст.ст. 440 і 441 цього Кодексу, тобто у позовному порядку), якщо інше не передбачено законом.

Зокрема, статтею 440 ЦК передбачено, що шкода, заподіяна особі або майну громадянина, а також шкода, заподіяна організації, підлягає відшкодуванню особою, яка заподіяла шкоду, у повному обсязі, за винятком випадків, передбачених законодавством. При цьому, той, хто заподіяв шкоду, звільняється від її відшкодування, якщо доведе, що шкоду заподіяно не з його вини.

Шкода, заподіяна правомірними діями, підлягає відшкодуванню лише у випадках, передбачених законом.

Моральна ж (немайнова) шкода (стаття 440-1 ЦК), заподіяна громадянину або організації діями іншої особи, яка порушила їх законні права, відшкодовується особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини. Моральна шкода відшкодовується в грошовій або іншій матеріальній формі за рішенням суду незалежно від відшкодування майнової шкоди.

Розмір відшкодування визначається судом з урахуванням суті позовних вимог, характеру діяння особи, яка заподіяла шкоду, фізичних чи моральних страждань потерпілого, а також інших негативних наслідків, але не менше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати.

Стаття ж 441 ЦК передбачає відповідальність організації за шкоду, заподіяну з вини її працівників, згідно з якою організація повинна відшкодувати шкоду, заподіяну з вини її працівників під час виконання ними своїх трудових (службових) обов'язків. Крім того, стаття 7 Цивільного кодексу України передбачає захист честі і гідності та ділової репутації.

Відповідно до вищезгаданої статті громадянин або організація вправі вимагати по суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь і гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності.

Якщо відомості, зазначені в частині першій цієї статті, були поширені через засоби масової інформації (друкованої або аудіовізуальної), вони повинні бути спростовані, у тому ж друкованому виданні, аналогічній радіочи телепередачі або іншим адекватним способом. Якщо відомості, які не відповідають дійсності і завдають шкоди інтересам, честі, гідності або діловій репутації громадянина чи організації, містить документ, що виходить від організації, такий документ підлягає заміні або відкликається. Порядок спростування в інших випадках встановлюється судом.

Громадянин або організація, відносно яких поширені відомості, що не відповідають дійсності та завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або діловій репутації, вправі поряд із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, завданої їх поширенням. Щодо вимог про спростування цих відомостей та компенсацію моральної шкоди встановлюється строк позовної давності в один рік.

Однак, варто пам'ятати, що перелічені вище можливості відшкодування шкоди можуть бути реалізованими виключно у позовному порядку, тобто шляхом подання позовної заяви.

Як скласти позов про відшкодування матеріальної та/чи моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень?

Статтею 137 ЦПК встановлено вимоги стосовно змісту і форми позовної заяви, яка подається до суду в письмовій формі.

Позовна заява повинна містити в собі:

- назву суду, до якого подається заява;

- точну назву позивача і відповідача, їх місце проживання або знаходження, а також назву представника позивача, коли позовна заява подається представником;
- зміст позовних вимог;
- виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- зазначення доказів, що стверджують позов;
- зазначення ціни позову;
- підпис позивача або його представника з зазначенням часу подання заяви.

Так, наприклад, якщо за Вашою скаргою рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, визнано судом неправомірними (див. пункти 5-6), внаслідок яких Вам завдано матеріальної чи моральної шкоди, Ви вправі звернутися до суду з позовом про її відшкодування. При цьому, позовну давність для захисту цих прав статтею 71 Цивільного кодексу України встановлюється в три роки. Зокрема, у випадку, коли майнова шкода завдана внаслідок стягнення незаконно встановлених місцевих податків або зборів, позовна заява може бути приблизно такою.

Зразок позовної заяви про відшкодування шкоди, завданої громадянину внаслідок стягнення незаконно встановлених місцевих податків або зборів незаконного засудження

До (назву суду, до якого подається заява) м. Києва
 позивач: Зайченко Петро Максимович,
 який мешкає за адресою _____

відповідач: Печерська районна державна адміністрація м. Києва
ціна позову: 500 (п'ятсот) гривень

ПОЗОВНА ЗАЯВА

Рішенням Печерської районної державної адміністрації м. Києва від 5 січня 1995 встановлено місцевий податок (назва чи вид), який не передбачено Законом України про систему оподаткування.

Внаслідок цього рішення, з мене незаконно стягнуто до місцевого бюджету 500 гривень, про що свідчить рішення Печерського районного суду м. Києва від 10 квітня 1998 року.

Відповідно до статті 442 Цивільного кодексу України,

Прошу:

1. Стягнути з відповідача на мою користь завдану незаконним стягненням матеріальну шкоду на суму 500 гривень.
2. Судові витрати покласти на відповідача.

20 квітня 1998 р.

Підпис

Додаток:

копії документів, квитанція про сплату державного мита (зараз *1 відсоток ціни позову*, але не менше 3 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і не більше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

До позовної заяви додаються письмові докази, а якщо позовна заява подається представником позивача - також довіреність чи інший документ, що стверджує повноваження представника.

За статтею 138 ЦПК позивач повинен подати позовну заяву з копіями відповідно до кількості відповідачів.

Суддя має право, коли він визнає за необхідне, залежно від складності та характеру справи, затребувати від позивача копії всіх доданих до позовної заяви документів відповідно до кількості відповідачів.

Правила цієї статті *не поширюються на позовні заяви в трудових справах і в справах про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також втратою годувальника.*

Варто пам'ятати, що відповідно до статті 139 ЦПК суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 137 і 138 цього Кодексу, або не оплачено державним митом, постановляє ухвалу про залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для виправлення недоліків.

Коли позивач відповідно до вказівок судді у встановлений строк виконає всі перелічені в статтях 137 і 138 цього Кодексу вимоги та сплатить державне мито, позовна заява вважається поданою в день первісного її подання до суду. Інакше заява вважається неподаною і повертається позивачеві, про що суддя постановляє мотивовану ухвалу.

Перед поданням позовної заяви необхідно враховувати те, що згідно зі ст. 136 ЦПК суддя одноособово вирішує питання про прийняття заяви у цивільній справі.

Суддя відмовляє в прийнятті заяви:

- 1) якщо заява не підлягає розглядові в судах;
- 2) якщо заінтересованою особою, що звернулася до суду, не додержано встановленого законом для даної категорії справ порядку попереднього позовного вирішення справи, зокрема:

ж) якщо у спорах про поновлення трудових, пенсійних і житлових прав, повернення майна або його вартості, зв'язаних з відшкодуванням шкоди, заподіяної громадянину незаконним засудженням, незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, незаконним застосуванням взяття під варту як запобіжного заходу, незаконним накладенням адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, це питання у передбачених законом випадках не вирішувалося у відповідних державних або громадських організаціях; (наведено лише один підпункт)

3) якщо є таке, що набрало законної сили, постановлене по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав рішення суду чи ухвали суду про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін;

4) якщо в провадженні суду є справи по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав;

5) скасовано;

6) якщо між сторонами укладено договір про передачу даного спору на вирішення третейського суду;

7) якщо справа не підсудна даному судові;

8) якщо заява подана недієздатною особою;

9) якщо заяву від імені заінтересованої особи подано особою, яка не має повноважень на ведення справи.

Суддя, відмовляючи в прийнятті заяви, постановляє про це мотивовану ухвалу.

Відмова судді в прийнятті заяви з підстав, передбачених пунктами 2, 7, 8, 9 цієї статті, не перешкоджає повторному зверненню до суду з заявою в тій же справі, якщо буде усунуто допущене порушення.

На ухвалу судді може бути подано скаргу, внесено окреме подання.

У яких випадках може бути відшкодовано шкоду поза позовним порядком?

Відповідно до статті 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

З метою реалізації наведених конституційних та інших законних прав громадян, статтею 443 Цивільного кодексу України передбачено, що шкода, заподіяна громадянину внаслідок незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування взяття під варту як запобіжного заходу, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт, відшкодовується державою в повному обсязі незалежно від вини службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду в порядку, встановленому законом.

Власне порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду, передбачено Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року.

Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок (ст.1):

- незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;
- незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;
- незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.

У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду.

У перелічених вище випадках завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду.

Право ж на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, за його статтею 2 виникає у випадках:

- постановлення виправдувального вироку суду;
- закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;
- відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті;
- закриття справи про адміністративне правопорушення.

Право на відшкодування шкоди, завданої зазначеними у статті 1 цього Закону оперативно-розшуковими заходами до порушення кримінальної справи, виникає за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було прийнято рішення про порушення за результатами цих заходів кримінальної справи або таке рішення було скасовано.

За статтею 3 названого Закону у наведених в статті 1 цього Закону випадках громадянину відшкодовуються (повертаються):

- заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;
- майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не

отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), конфісковане або звернене в дохід держави судом, вилучене органами дізнання чи попереднього слідства, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

- штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;
- суми, сплачені громадянином у зв'язку з поданням йому юридичної допомоги;
- моральна шкода.

При цьому, відшкодування шкоди у випадках, передбачених пунктами 1, 3, 4 і 5 статті 3 зазначеного Закону, провадиться за рахунок коштів державного бюджету.

Розмір сум, які передбачені пунктом 1 статті 3 цього Закону і підлягають відшкодуванню, визначається з урахуванням заробітку, не одержаного громадянином за час відсторонення від роботи (посади), за час відбування кримінального покарання чи виправних робіт як адміністративного стягнення.

Майно, зазначене в пункті 2 статті 3 названого Закону, повертається в натурі, а в разі неможливості повернення в натурі його вартість відшкодовується за рахунок тих підприємств, установ, організацій, яким воно передано безоплатно. Вартість жилих будинків, квартир, інших споруд відшкодовується лише у разі, якщо зазначене майно не збереглося в натурі і громадянин відмовився від надання йому рівноцінного жилого приміщення з безоплатною передачею у його власність або у разі згоди на це громадянина. Вартість втраченого житла відшкодовується виходячи з ринкових цін, що діють на момент звернення громадянина про відшкодування шкоди.

У разі ліквідації підприємств, установ, організацій, яким майно було передано безоплатно, або недостатності у них коштів для відшкодування шкоди вартість майна (частина вартості) відшкодовується за рахунок державного бюджету.

Вартість майна визначається за цінами, що діють на момент прийняття рішення про відшкодування шкоди. У разі пошкодження майна завдана шкода відшкодовується повністю.

Відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду завдали моральної втрати громадянинові, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру (стаття 4 Закону).

Питання про відшкодування моральної шкоди за заявою громадянина (стаття 13 Закону) вирішується судом відповідно до чинного законодавства в ухвалі, що приймається згідно з частиною першою статті 12 Закону.

Розмір моральної шкоди визначається з урахуванням обставин справи в межах, встановлених цивільним законодавством.

Відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом.

У разі ж смерті громадянина право на відшкодування шкоди у випадках, передбачених пунктами 1, 2, 3 і 4 статті 3 зазначеного Закону, у встановленому законодавством порядку переходить до його спадкоємців (стаття 5 Закону).

У разі постановлення виправдувального вироку, закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі громадянина у вчиненні злочину, а також у разі закриття справи про адміністративне правопорушення орган дізнання, слідчий, прокурор або суд зобов'язані роз'яснити громадянину порядок поновлення його порушених прав і відшкодування іншої шкоди, а також на його прохання в місячний термін письмово повідомити про своє рішення трудовий колектив або громадські організації за місцем проживання. Якщо відомості про засудження або притягнення громадянина до кримінальної відповідальності, застосування до нього, як запобіжного заходу, взяття під варту чи накладення на нього адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт були опубліковані в пресі, то на вимогу цього громадянина, а в разі його смерті на вимогу його родичів чи органу дізнання, слідчого, прокурора або суду редакції протягом одного місяця роблять повідомлення про рішення, що реабілітує громадянина, відповідно до статті 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (стаття 11 Закону).

Відповідно до статті 12 названого Закону розмір відшкодуваної шкоди, зазначеної в пунктах 1, 3, 4 статті 3 цього Закону, залежно від того, який орган провадив слідчі дії чи розглядав справу, в місячний термін з дня звернення громадянина визначають відповідні органи дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суд, про що виносять постанову (ухвалу). Якщо справу закрито судом при розгляді її в касаційному порядку або в порядку нагляду, зазначені дії провадить суд, що розглядав справу у першій інстанції.

У разі незгоди з винесеною постановою (ухвалою) про відшкодування шкоди громадянин відповідно до положень цивільного процесуального законодавства може оскаржити постанову до суду, а ухвалу суду - до суду вищої інстанції в касаційному порядку. Оскарження до суду не позбавляє громадянина права звернутися зі скаргою до відповідного прокурора.

Заяву про оскарження постанови про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства чи прокуратури, на вибір громадянина може бути подано до суду за місцем його проживання або за місцезнаходженням відповідного органу дізнання, попереднього слідства чи прокуратури. Сторони в цих справах звільняються від сплати судових витрат (стаття 14 Закону).

Крім того, стосовно поновлення інших прав громадян:

- Згідно зі статтею 6 зазначеного Закону громадянин, звільнений з роботи (посади) у зв'язку з незаконним засудженням або відсторонений від посади у зв'язку з незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, має бути поновлений на колишній роботі (посаді), а в разі неможливості цього (ліквідація підприємства, установи, організації, скорочення посади, а також наявність інших передбачених законом підстав, що перешкоджають поновленню на роботі (посаді) – йому має бути надано державною службою зайнятості іншу підходящу роботу. Робота (посада) надається громадянину не пізніше місячного терміну з дня звернення, якщо воно надійшло протягом трьох місяців з моменту набрання законної сили виправдувальним вироком або винесення постанови (ухвали) про закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину.

У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, запис про звільнення з роботи (посади), зроблений у трудовій книжці, визнається недійсним. На вимогу громадянина власник або уповноважений ним орган у триденний термін видає йому дублікат трудової книжки без запису, який визнано недійсним.

- Відповідно до статті 7 цього ж Закону термін перебування під вартою, термін відбування покарання, а також час, протягом якого громадянин не працював у зв'язку з незаконним відстороненням від роботи (посади), зараховується як до загального трудового стажу, так і до стажу роботи за спеціальністю, стажу державної служби, безперервного стажу.

Трудовий стаж робітників і службовців, а також стаж роботи осіб, які працювали на підставі членства (в кооперативі, колгоспі тощо), обчислений із зарахуванням періодів, зазначених у частині першій цієї статті, враховується при наданні робітникам, службовцям і зазначеним особам різних пільг і переваг, в тому числі при призначенні пенсій і допомоги по державному соціальному страхуванню. Робітникам і службовцям цей стаж враховується також при призначенні пенсій на пільгових умовах і за вислугу років, при встановленні розмірів місячних ставок (службових окладів) залежно від тривалості роботи за спеціальністю, а також при виплаті разової винагороди або відсоткових надбавок за вислугу років.

- При призначенні пенсії за віком на пільгових умовах періоди, зазначені в частині першій статті 7 названого Закону, на вибір громадянина, який звернувся за пенсією, прирівнюються до роботи, яка передувала незаконному засудженню чи незаконному притягненню до кримінальної відповідальності або яку він мав після звільнення від кримінальної відповідальності чи після відбування покарання (стаття 8 Закону).
- За статтею 9 вказаного Закону місцеві органи влади і самоврядування протягом місяця з дня звернення повертають громадянинові, який втратив право користування жилим приміщенням внаслідок незаконного засудження, жиле приміщення, яке він займав раніше, а якщо воно не збереглося в натурі, протягом шести місяців з дня звернення громадянина позачергово надають йому в тому ж населеному пункті рівноцінне впорядковане жиле приміщення з урахуванням складу сім'ї та діючих норм жилої площі.
- Якщо громадянин у зв'язку з незаконним засудженням був позбавлений військових або інших звань, а також державних нагород, йому поновлюються звання і повертаються нагороди (стаття 10 Закону).
- Поновлення службових, пенсійних, житлових, інших особистих і майнових прав та відшкодування іншої шкоди, завданої військовослужбовцю Збройних Сил України, Прикордонних військ України, Національної гвардії України, інших військових формувань, створюваних відповідно до законів України, а також особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України, провадиться за правилами, встановленими згаданим Законом (стаття 15 Закону).

Не зважаючи на вищенаведений позапозовний порядок відшкодування шкоди, не виключено, що у деяких випадках виникатиме необхідність у поданні заяв, за таким зразком.

Зразок заяви про відшкодування шкоди, завданої громадянину внаслідок незаконного засудження

До (назву суду, до якого подається заява) м. Києва
Зайченка Петра Максимовича,
який мешкає за адресою _____

ЗАЯВА

Вироком Печерського районного суду м. Києва від 5 січня 1995 р. я був засуджений за ч. 2 ст. 140 Кримінального Кодексу України (від 28.12.1960 року) (за новим кодексом від 05.04.2001 року, ч.2 статті 185 звучить так: карється обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.) до п'яти років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Ухвалою судової колегії з кримінальних справ Київського міського суду цей вирок стосовно мене було скасовано і кримінальну справу закрито, я визнаний невинним у вчиненні злочину.

Внаслідок незаконного засудження мені завдано матеріальної шкоди:

1. Втрачений заробіток за шість місяців у сумі 830 (вісімсот тридцять) гривень.

2. Витрати у зв'язку з наданням мені юридичної допомоги у сумі 250 (двісті п'ятдесят) гривень.

Крім того, у мене конфісковано майно:

1. Автомобіль ВАЗ-2106, державний номер А 36-14 КИ.

2. Телевізор «SONY», заводський номер 16182022

Відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 р.

Вимагаю:

1. Відшкодувати мені шкоду, завдану внаслідок незаконного засудження.

2. Повернути конфісковане моє майно, у випадку його відсутності відшкодувати вартість.

20 квітня 1998 р.

Підпис (Зайченко П.М.)

Як і куди звертатися за захистом своїх прав і свобод після використання всіх національних засобів правового захисту?

Відповідно до статті 55 Конституції України кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Повноваження щодо захисту прав громадянина визначені Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Після використання всіх національних засобів правового захисту кожен має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Як відомо, з 1995 року Україна стала повноправним членом такої міжнародної організації як Рада Європи.

Європейська конвенція з прав людини (конвенція про захист прав і основних свобод людини) як міжнародна гарантія додержання та захисту прав та основних свобод людини, була підписана у 1950 році, і набрала чинності у 1953 році.

Верховною Радою України ратифіковано цю Конвенцію з заявами та застереженнями 17 липня 1997 року. А за статтею 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Таким чином, громадяни, які проживають або перебувають в Україні, після використання всіх національних засобів правового захисту можуть звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів Ради Європи.

Проте, зазначена Конвенція не замінює національні системи захисту прав людини, але забезпечує міжнародну гарантію у доповнення до прав оскарження, що існують в тій чи іншій окремій державі. Більше того, справа в установах Страсбургу може бути порушена тільки після використання всіх засобів, що передбачені на національному рівні.

Більшість прав і свобод, що захищаються Конвенцією і протоколами до неї, мають громадський і політичний характер. Найголовнішими з них є:

- право на життя, свободу і особисту недоторканість;
- право на справедливий судовий розгляд цивільних і кримінальних справ;
- право на поважання особистісного та сімейного життя, житла і таємниці листування;
- свобода думки, совісті та релігії;
- свобода виявлення поглядів (включаючи свободу друку);
- свобода мирних зборів і асоціації, включаючи право вступати до професійних спілок;
- право на перегляд вироку судом вищої інстанції;
- право на одруження і створення сім'ї;
- рівні права і обов'язки чоловіка і жінки, які перебувають у шлюбі;
- право мирно володіти майном;
- право на освіту;
- деякі права, що стосуються виборів;
- право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання;
- право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну.

Наступні права впливають із заборони:

- катувань і нелюдського або принижуючого гідність людини поводження чи покарання;
- смертної кари;
- рабства, підневільного стану і примусової праці;
- зворотної сили законів;
- дискримінації при здійсненні прав і свобод, гарантованих Конвенцією;
- вислання з території держави її громадян або позбавлення їх права в'їзду на територію своєї держави;
- колективного вислання іноземців.

Конвенція чітко визнає, що більшість цих прав у демократичному суспільстві не може бути необмеженою і що необхідні обмеження можуть запроваджуватися з міркувань громадської або національної безпеки, з метою за-

хисту економічного добробуту країни, здоров'я і моралі суспільства або прав і свобод інших людей чи для запобігання заворушенням і злочинам. Вона також дозволяє державам за певних умов відступати від своїх зобов'язань під час війни або за інших надзвичайних обставин у суспільстві. Жодна держава не може порушити своє зобов'язання щодо поважання права на життя і заборони катувань, смертної кари, рабства і зворотної сили законів.

За Конвенцією завдання захисту прав людини покладається на два спеціально створених з цією метою органи - Європейську комісію з прав людини та Європейський суд з прав людини, а також на Комітет міністрів, який є директивним органом Ради Європи і складається з міністрів закордонних справ держав-членів або їх заступників. Ці три установи територіально розташовані у Страсбурзі.

Європейська комісія з прав людини

Ця Комісія розглядає скарги про порушення Конвенції, встановлює факти і докладає зусиль для полюбовного врегулювання справ, а коли досягти такого врегулювання неможливо, вона робить висновок про те, чи мало місце порушення Конвенції.

Комісія складається з такого числа членів, яке відповідає кількості держав, що ратифікували Конвенцію.

Члени Комісії повинні мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу судову посаду, або бути юристами з визнаним авторитетом. Вони обираються Комітетом міністрів з кандидатів, висунутих делегацією кожної держави у Парламентській асамблеї Ради Європи.

Члени Комісії займають свою посаду протягом шести років і можуть бути переобраними. Вони повністю незалежні і не представляють державу, за поданням якої були обрані.

Комісія - це не постійно діючий орган. Вона збирається на засідання в міру необхідності. У виконанні покладених на неї функцій Комісії надає допомогу постійний секретаріат, створений у Страсбурзі. Засідання Комісії проводяться за закритими дверима, а її матеріали мають конфіденційний характер.

Процедура розгляду справ у суді

Суд розглядає справи з огляду на доповідь Комісії та будь-які нові представлені письмові докази чи аргументи.

Звичайно, публічні слухання у Страсбурзі проводяться тоді, коли представник Комісії і адвокати уряду-відповідача, а також заявник дають пояснення або доповнюють їх і коли у суддів може виникнути необхідність з'ясувати з ними деякі питання.

Постанови Суду приймаються на відкритому засіданні. Як правило, Голова Суду чи його заступник зачитує ту частину постанови, яка містить виснов-

ки Суду, а весь текст рішення розповсюджується пізніше. Рішення Суду є остаточним і оскарженню не підлягає. Воно обов'язкове для виконання відповідною державою, але Суд не має у своєму розпорядженні ніяких примусових заходів. За виконанням рішень Суду наглядає Комітет міністрів Ради Європи.

Після закінчення слухань судді радяться за закритими дверима і вирішують голосуванням, чи була порушена Конвенція. Рішення Суду містить точку зору більшості суддів, проте нерідко до нього додається виклад особистих поглядів тих суддів, які думають інакше.

За деяких обставин Суд має право призначити жертві порушення прав людини «справедливе відшкодування», яке може, наприклад, передбачати компенсацію, а також розпорядження про відшкодування збитків.

Справи, що до суду не передаються

Коли та чи інша справа до Суду не передається, Комітет міністрів Ради Європи вирішує більшістю в дві третини голосів, чи була порушена Конвенція і чи доцільно публікувати доповідь Комісії. Крім того, Комітет міністрів може рекомендувати, щоб відповідна держава надала жертві порушення прав людини «справедливе відшкодування», причому порядок надання такого відшкодування визначається за узгодженням з Комісією. Як і рішення Суду, рішення Комітету міністрів є остаточним, і держави-члени зобов'язуються вважати їх обов'язковими для себе.

Приклади найбільш типових справ

Кількість індивідуальних скарг, переданих на розгляд Суду, сьогодні сягає більш ніж 350. Ці скарги охоплюють все ширше коло питань, найбільш важливими з яких є:

- право на розгляд у суді цивільних справ;
- тривалість судового розгляду;
- різні аспекти затримання (психічно хворих, підозрюваних у тероризмі, осіб без певного роду занять);
- кримінальне судочинство;
- використання тілесного покарання (в школах або на виконання вироку суду);
- права в'язнів;
- підслуховування телефонних розмов і перевірка кореспонденції;
- кримінальне переслідування гомосексуалізму;
- соціальне забезпечення (страхування на випадок захворювання, нещасні випадки на виробництві);
- правове становище незаконнонароджених дітей;
- діяльність професійних спілок, включаючи прийняття на роботу тільки членів професійних спілок;

- імміграція та депортація;
- правове становище транссексуалів;
- свобода виявлення поглядів, включаючи свободу друку;
- обов'язкове статеве виховання в школах;
- право власності;
- право батьків на відвідування дітей, які знаходяться під опікуванням держави;
- екстрадиція;
- транскордонні потоки інформації;
- захист інформації тощо.

Що слід пам'ятати при поданні скарги?

1. Європейська комісія з прав людини не є апеляційним судом, а тому вона не може скасувати рішення, яке прийняте національним судом чи органом не на Вашу користь.

2. Головне не в тому, щоб Ви обов'язково були громадянином держави, в якій вчинене порушення прав, а в тому, щоб Ви самі були «жертвою» згодного порушення.

3. Ви повинні спочатку використати всі існуючі національні засоби розв'язання вашої скарги.

4. Заява до Комісії повинна бути надіслана не пізніше шести місяців з дня прийняття остаточного рішення судом чи органом держави, на яку Ви подаєте скаргу.

5. Скарга надсилається до Європейської комісії з прав людини (European Commission of Human Rights, Council of Europe, BP 431 R6, 67006 Strasbourg Cedex, France) з детальним викладом обставин порушення прав та національних засобів, які були використані для її розв'язання.

Для одержання додаткової інформації та відповідної допомоги можна звертатися до Центру інформації та документації Ради Європи в Україні за адресою: 252001, м. Київ-1, вул. Костьольна, 3.

До Європейського суду можна звернутись листом за адресою:

Au Greffier de la
Cour europeenne des Droits de l'Homme
Conseil de l'Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
France - Франція

з детальним викладом обставин порушення прав та національних засобів, які були використані для її розв'язання.

Лист має містити такі відомості;

1. короткий виклад Вашої скарги;

2. визначення права або прав (гарантованих Конвенцією), які, на Вашу думку, порушені;

3. відомості про засоби правового захисту, якими Ви скористалися;

4. перелік офіційних рішень у Вашій справі із зазначенням дати кожного документа та інстанції, яка його видала (суд або інший орган), а також коротку інформацію про зміст кожного документа. До листа необхідно додати копії цих рішень. (Суд не поверне ці документи, тому в інтересах особи, яка подає скаргу, надсилати копії замість оригіналів).

Секретар Суду надішле Вам відповідь. Можливо, до Вас звернуться по додаткову інформацію, документи, роз'яснення, пов'язані зі скаргою. В разі необхідності Секретар поінформує Вас також про те, як було застосовано Конвенцію у подібних випадках. У разі визнання скарги неприйнятною до розгляду Секретар повідомить Вас про це. Разом з цим Секретар не може давати Вам поради щодо законодавства держави, проти якої спрямована скарга.

Якщо з Вашого листування з Секретаріатом Суду випливає, що Ваша скарга може бути зареєстрована, тоді за Вашим бажанням Секретаріат надішле Вам відповідний формуляр для того, щоб Ви виклали скаргу формально. Після заповнення та подання формуляру до Секретаріату, скаргу буде передано на розгляд Суду.

Секретар Суду Інформуватиме Вас про хід розгляду Вашої справи. Процедура розгляду не є публічною, на першій стадії розгляд здійснюється у письмовій формі. Тому необхідності у Вашій особистій присутності немає.

Якщо у Вас є можливість, доручіть адвокату бути Вашим представником у справі. На подальших етапах розгляду брак достатніх коштів на оплату допомоги адвоката може бути підставою для надання безкоштовної юридичної допомоги. Але така допомога не може бути надана Вам на момент подання скарги.

Хай вам щастить!

Зміст

Чи гарантовано в Україні право громадянина на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб?	3
Що таке органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові та службові особи?	3
Як громадянин може реалізувати гарантоване Конституцією право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб?	4
Що може оскаржуватися громадянином до суду у «звичайному» порядку?	4
Як громадянинові оскаржити рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності?	5
Особливості оскарження актів нормативного характеру.	8
Зразок скарги на неправомірні дії службових осіб, що ущемляють права громадян	10
Що потрібно пам'ятати при поданні скарги на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності?	10
Порядок розгляду скарги судом та можливі наслідки такого розгляду.	12
Як оскаржити дії органів і службових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень?	14
Зразок скарги на дії органів (службових осіб) у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень	16
Як розглядаються скарги на дії органів і службових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень	16
Чи може громадянин завдяки суду відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень?	19
Як скласти позов про відшкодування матеріальної та/чи моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень?	20
Зразок позовної заяви про відшкодування шкоди, завданої громадянину внаслідок стягнення незаконно встановлених місцевих податків або зборів незаконного засудження	21
У яких випадках може бути відшкодовано шкоду поза позовним порядком? ..	23
Зразок заяви про відшкодування шкоди, завданої громадянину внаслідок незаконного засудження	28
Як і куди звертатися за захистом своїх прав і свобод після використання всіх національних засобів правового захисту?	29
Європейська комісія з прав людини	31
Процедура розгляду справ у суді	31
Справи, що до суду не передаються	32
Приклади найбільш типових справ	32
Що слід пам'ятати при поданні скарги?	33
До Європейського суду можна звернутись листом за адресою:	33

Підписано до друку з оригінал-макету 27.03.2003.
Формат 60х84/16. Гарнітура Newton. Папір офсетний.
Умовн.-друк. арк. 2,09. Обл.-вид. арк. 1,96. Наклад 3000.

---

*Віддруковано на обладнанні
Інституту громадянського суспільства*

Інститут громадянського суспільства
01103, Київ, б.Дружби народів, 22, к. 21
e-mail: csi@csi.org.ua
<http://www.csi.org.ua>